№ 226 ՈՒՐԲԱԹ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 3 **1899** ՈՒՐԲԱԹ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 3 № 226

ՔՍԱՆԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվան 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція „Мшакъ".
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak".
Տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տելեֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԱՋԻԿԱՅ **1900** ԹՒԱԿԱՆԻ

ՄՇԱԿ

(28-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

«ՄՇԱԿԸ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ՆՈՅՆ ՊՐՕԳՐԱՄՄՈՎ ԵՒ ՆՈՅՆ ՈՒՂՂՈՒԹԵԱՄԲ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 րուբլի է, տասն և մէկ և տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն և ութ ամսվանը՝ 8 ր., եօթ ամսվանը՝ 7 ր., վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը՝ 2 ր. և մի ամսվանը՝ 1 րուբլի:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. Ամերիկայի բաժանորդները պէտք է վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 30 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի:

«ՄՇԱԿԻՆ» գրվել կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բազարնայա և Բարօնսկայա փողոցների անկիւն):

Կարսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար, և առհասարակ նամակներ և ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

Յայտարարութիւններ ընդունվում են բոլոր լեզուներով:

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ինչով պէտք է զբաղվի մամուլը.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Նամակ Ալէքսանդրապօլից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ֆրանսիա. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Շերամի սերմի պատրաստելը Ագուլիսում:

ԻՆՉՈ՞Վ ՊԷՏՔ Է ԶԲԱՂՎԻ ՄԱՄՈՒԼԸ

Այս հարցը տարօրինակ կը թուէր մի ուրիշ երկրում. բայց մեր մէջ նա մինչև այժմ պարզ չէ գրական դասակարգի մի խոշոր մասի համար: Եթէ այդ հարցը առաջարկէք օրինակ Էջմիածնի, Վենետկի, Վիեննայի հայ գրականներին, դուք անմիջապէս կը ստանաք հետևեալ պատասխանը. «մամուլը պէտք է զբաղվի այն նիւթերով, որոնք վերաբերում են մեր երկրի պատմութեան, մատենագրութեան, լեզուագիտութեան և աշխարհագրութեան»: Դրանցից դուրս չը կայ հետաքրքրութիւն, դրանցից դուրս չը կայ մամուլի ծրագիր, դրանցից դուրս ինչ որ կայ՝ ամայութիւն է և դատարկութիւն: Նոյն հայեացքի արձագանգը դուք կը լսէք և մեր գրագէտների ուրիշ խաւերում, որոնք թէև չեն ապրում վանքերում, բայց և չեն կարողանում թօթափել իրանցից նեղ տեսակէտը և իւրացնել իրերի աւելի լայն և ընդարձակ ըմբռնողութիւն:

Երևակայեցէ՛ք, որ երկիրը, որտեղ դուք ապրում էք՝ ենթարկվել է կատաղի անբերրիութեան, և ազգաբնակութեան մի խոշոր մասը զրկվել է ապրուստի միջոցներից: Մի ուրիշ անգամ նա զգալի վնասներ է ստացել հրդեհից, հեղեղից և վարակիչ հիւանդութիւններից: Մի երրորդ անգամ նա ընկել է անխիղճ հարստահարութեան հարուածների տակ, որոնք սպառնում են առաջ բերել խոշոր սնանկութիւններ: Մի խօսքով՝ ամբողջ ժամանակակից կեանքի երևոյթները իրանց չար ու բարիով դժբախտութեան կամ բարօրութեան փաստեր են հանդէս մղում ձեր առաջ: Այդ բոլորը սահմանափակ գրագէտի համար բոլորովին անհետաքրքրական է, անտեղի և անհասկանալի: Մամուլը պէտք է կեանքի այդ խոշոր փաստերը ուրանայ, մոռանայ և միայն նկարագրէ մի նոր յայտնված խաչքարի գիրը, մի հին մագաղաթի յատկութիւնները, միայն զբաղվի այս կամ այն պատմագրի մասին լոյս տեսած հետազօտութեամբ:

Զբաղվեցէ՛ք, ինչով կամենում էք, քրքրեցէ՛ք բոլոր ձեռագիրները, նկարագրեցէք բոլոր արձանաքարերը, քննեցէք և ուսումնասիրեցէք բոլոր հնագիտական և պատմագրական հետազօտութիւնները, բայց մի՛ համարձակվէք խափաններ դնել ժամանակակից մեր հասարակական ցաւերի և կարիքների ուսումնասիրութեան վրա, մի՛ յանդգնէք իրական ժողովրդի իրական շահերը յայտարարելու ապարդիւն և անհետաքրքիր հասարակական քննութեան, մամուլի ուսումնասիրութեան համար:

Մենք մամուլի ծրագիրը աւելի ընդարձակ կերպով ենք ըմբռնում և ամենայն դէպքից պէտք է օգուտ քաղենք հասկացնելու, որ մեզ հետաքրքրում են և պէտք է հետաքրքրեն բոլոր այն փաստերը և երևոյթները, որոնք ազդում են մեր ժողովրդի կեանքի և նրա զարգացման վրա: Թէ՛ ընթացիկ հասարակական հարցերը, թէ՛ տնտեսական ազդեցութիւնները և թէ բոլոր մտաւոր ու բարոյական մեր հետաքրքրութեան հարցերը տեղ կը գտնեն ժամանակակից մամուլի էջերում, որոնց մէջ անկասկած տեղ կը գտնեն և մատենագրական ու հնագիտական նիւթերն էլ, սակայն սահմանափակ և երկրորդական տեղ: Երբ մեր առաջ դրված են այս տեսակ հարցեր—կեա՞նք թէ պատմութիւն, գո՞րծ թէ հոգեկմայլութիւն, ժողովրդակա՞ն թէ քրմական հայեցակէտներ, գրականութի՞ւն թէ աւանդութիւն,—մեր համակրութիւնը կը լինի նախապէս առաջին բաժնում, որից յետոյ և կարող ենք խօսել ուրիշ տեսակի հետաքրքրութեան մասին:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼ

Ինտելիգենցիայի պարտաւորութիւնները ժողովրդի վերաբերմամբ... Մի հին նիւթ, որ հազար անգամ ծամծմված է, հրապարակ հանված, բայց և այնպէս կրկնվում է օր օրի վրա, որովհետև դեռ ոչ ոք բաւական չէ ինտելիգենցիայից: Կեանքի մէջ պատահելով զանազան տեղ, վնասակար երևոյթների՝ հասկացող մարդը ամենից առաջ այն եզրակացութեան է գալիս, որ ինտելիգենտ մարդիկ անպարտաճանաչ են, և ահա հէնց այդ պատճառով է, որ ժողովրդական կեանքը անառողջ է, մատնված հազար ու մի ցաւերի: Ժողովուրդը գիրք չունի կարդալու. մեղաւորը, ի հարկէ, ինտելիգենցիան է, որովհետև միայն նա կարող է գիրք գրել և տարածել: Բայց կան բախտաւոր տեղեր, ուր ժողովուրդը ստանում է գրքեր, նոյն-իսկ առատ թւով, և սակայն այդ տեղերում էլ դարձեալ անբաւական են ինտելիգենցիայից, գանում են, որ նա անպարտաճանաչ է: Պատճառն այն է, որ միայն գիրք տալը բաւական չէ. կեանքը ուրիշ շատ պարտաւորութիւններ էլ է դնում կրթված, հասկացող դասակարգի վրա: Լեհացի յայտնի վիպագրող Բոլեսլաւ Պրուս լեհական «Ежедневный Курьеръ» լրագրում տպել է մի սատիրիկ բողոք լեհ ինտելիգենցիայի դէմ:

Երբ մի քանի տարի առաջ,—ասում է նա—ես Լօնդօն գնացի, ուր ապրում էի քաղաքի ամենաաղքատ թաղերից մէկում՝ յաճախ հանդիպում էի տներում, սրճարաններում, այգիներում և փողոցներում «բարոյականութեան բարեկամների ընկերութեան» անդամներին, որոնք տպագրում էին շատ սիրուն և վերին աստիճանի բարոյական բրօշիւրներ և ձրի բաժանում էին Լօնդօնի պրօլետարիատին: Քիչ չէր պատահում, որ ընկերութեան անդամը նրա էր վազում մի կամծուածահարի մօտ, որը կողքի վրա չուռ գալու ոյժ չունէր, և փոխանակ օգնելու այդ խեղճին, որ դրամէ բարձը կամ փոխանակ նրան մի բաժակ ջուր տալու՝ դնում էր նրա անկողնի վրա մի հատ բրօշիւր: Յետոյ շտապում էր ուրիշ բնակարան մտնել և նորից պարգևում էր իր գրքոյկները այնպիսի մարդկանց, որոնք չունէին մի կտոր հաց, վառելիք, զուրկ էին բժշկական օգնութիւնից: Համարեա մի և նոյնն էլ մեզ մօտ է տեղի ունենում: Գոյութիւն ունեն բազմաթիւ լաւ բրօշիւրներ ժողովրդի համար. երևում է հոգատարութիւն սրա մտաւոր կրթութեան մասին և միևնոյն ժամանակ ապշեցնող անտարբերութիւն է նկատվում նրա նիւթական կեցութեան վերաբերմամբ: Կան ժողովրդական գրքեր էլ, հրատարակիչներ էլ, բայց չը կան այնպիսի մարդասէրներ, որոնք բարի օրինակ և օգնութիւն տային ժողովրդական առողջութեան և բարեկեցութեան հարցերի մէջ...

Եւ սակայն,—շարունակում է վիպագրողը—այստեղի հասարակ ժողովուրդը առողջապահութեան գործում կարօտ է ամենալայն օգնութեան՝ ինտելիգենցիայի կողմից: Այս կողմի մի քանի տեղերում ժողովուրդը միայն մանկութեան ժամանակ է լուացվում տաք ջրի մէջ, իսկ յետոյ տաք վաննաների մասին հասկացողութիւն էլ չունի: Գիւղական երիտասարդութիւնը լուացվում է (բայց չէ մաքրըվում) միայն կիրակի և տօն օրերին, իսկ հասարակ օրերում՝ չափազանց քիչ: Հասակաւոր մարդիկ բոլորովին չեն լուացվում մինչև իրանց կեանքի վերջը: Սանրվում են շաբաթը մի անգամ, հալաւը փոխում են նոյնպէս շաբաթը մի անգամ, իսկ տեղաշորը—տարին երկու անգամ: Կանայք իրանց զուլպաները երբէք չեն լուանում, մինչև սրանց պատառ-պատառ դառնալը: Կեղտոտ հագուստ, կեղտոտ անկողին, կեղտոտ բնակարան, կեղտոտ մարմին—ահա լեհ գիւղացու բնորոշ յատկութիւնները. և նրան ոչ ոք չէ խրատում ու չէ սովորեցնում մաքրութիւն: Ինտելիգենցիան աւելի լաւ է համարում նրան բանաստեղծութիւն սովորեցնել:

Համեմատութեան պահանջը ինքն ըստ ինքեան առաջ է գալիս այստեղ: Տեսէք լեհ գիւղացուն և մտաբերեցէք մեր գիւղացուն: Եթէ Լեհաստանի մի քանի տեղերում է գիւղացին

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՇԵՐԱՄԻ ՍԵՐՄ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼԸ ԱԳՈՒԼԻՍՈՒՄ

Նախ քան խօսելը Ագուլիսում շերամի սերմ պատրաստելու մասին՝ հարկաւոր եմ համարում համառօտ տեղեկութիւն տալ քննված (ցելլիւլեար) սերմ պատրաստելու սկզբնաւորութեան մասին Կովկասում:

Մեր կողմերում առաջին անգամ քննված սերմ պատրաստելը սկսել է Յ. Նունուսեանց ութսունական թւականներին. առաջին երկու տարին շատ աջող բերք է տուել, բայց երրորդ տարին գնելով մեծ քանակութեամբ հիւանդ բօժօժ, այլ ևս չէ կարողացել առողջ սերմ ստանալ և նա, վնասվելով, թողնում է այդ գործը: Սրա անաջողութեան պատճառը այն է լինում, որ ինքը պահելիս չէ եղել սերմացու բօժօժ, այլ պատահական շերամ պահողներից է եղել բօժօժ գնելիս: Երկրորդ սկսողները լինում են Լազօղէխում Աֆրիկեանց և Թումանեանց ընկ. սրանք թէև պահելիս են եղել սերմացու բօժօժ, բայց երկար տարիներ ոչ մի աջողութիւն չեն ունենում. երևի կլիմայական և տեղական հանգամանքները աննպաստ են լինում: Երրորդ սկսողները լինում են մասնագէտներ Կ. Մէլիք-Շահնազարեանց և Մ. Մուսինեանց: Սրանք սկզբի տարիներում լաւ անուն հանեցին, ժողովրդի վստահութիւնը ձեռք բերեցին, բայց շատ շուտով էլ ընկան. երեք տարուց յետոյ վնասվելով թողնում հեռանում են. սրանց անաջողութեան գլխաւոր պատճառը այն էր, որ իրանք չունէին սեփական շերամատուն և թթենիք, սերմացու էին պահում զանազան գիւղերում, այն ևս մեծ քանակութեամբ և կլիմայի կողմից ոչ բարեյաջող հանգամանքներում. երկրորդ պատճառը սերմ վաճառելու աննպաստ ձևերն էին. շատերը վերցնում էին նրանցից սերմ՝ բաժանելու գիւղերում, բայց ոչինչ արդիւնք չէին ցոյց տալիս. շատերին էլ ապառիկ էին ծախում, որոնց մեծ մասը կորչում էր:

Այսպէս շարունակվեց մինչև 1892 թիւը. այդ ժամանակվանից գործի գլուխ են անցնում Ագուլիսում եղբ. Թադէոսեանցները և Յ. Փալանթարեանց (բոլորն էլ նախկին ուսուցիչներ): Սրանք աչքի առաջ ունեցան իրանց նախորդների սխալները և հասկացան, որ առողջ սերմ ստանալու համար հարկաւոր է ունենալ լաւ պահված սերմացու բօժօժ, և երկրորդ՝ գործը սկսեցին փոքր չափով, այնպէս որ մեծ վնասներ չէին ստանայ: Առաջին տարիները պահեցին 2—10 մսխալ սերմ, գիտութեան բոլոր պահանջների համաձայն, այսինքն չինել տուին դարակներ (էտաժերկա), ծակոտած թղթերով, որթի տակը փոխել, սենեակների տաքութիւնը չափել, խոնաւաչափով խոնաւութիւնը զննել և այլն: Սկզբում բոլորն էլ ծաղրով էին վերաբերվում և ափսոսում էին, որ իզուր երիտասարդական տարիները ապարդիւն անց են կացնում և չէին վստահանում նրանցից սերմ գնել, այնպէս որ երկու տարի շարունակ համարեա ձրի էին տալիս: Նրանց շերամատունը դարձել էր մի տեսարան. թէ ագուլեցիք և թէ շրջակայ գիւղացիք գալիս էին նայելու նոր ձևով որդ պահելուն. նրանք զարմացած տեսնում էին որդերին բազմած ընդարձակ դարակների վրա մաքուր և տաք սենեակներում, ծիծաղում, զարմանում էին ու գլուխները շարժելով հեռանում: Բայց նրանց պատրաստած սերմերից այնպիսի չը տեսնված արդիւնք ստացան (մի մսխալ սերմից 30—38 ֆունտ թաց բօժօժ), որ բոլորը սկսեցին հաւատալ, թէ տեղական պատրաստած սերմն էլ կարող է աջող լինել և նոյնիսկ գերազանց քան արտասահմանից բերածը (Գլխաւորապէս Թիւրքիայից): Ժողովուրդը, մինչև այդ, հաւատացած էր, որ սերմ պատրաստելու մէջ մի այնպիսի գաղտնիք կայ, որ միայն արտասահմանում գիտեն և թէ ինչպէս որ արտասահմանից բերված բոլոր ապրանքները լաւ են լինում՝ սերմը ևս այնտեղինը լաւ կը լինի:

Երրորդ տարվանից արդէն գործը ընդարձակեցին և ունեցան շատ հետևողներ: Ագուլիսի և շրջակայ մի քանի գիւղերի համար ստեղծվեց մի նոր գործ, որով ապրում են շատ չքաւոր ընտանիքներ: Այս գործը մեծ ապագայ է խոստանում, եթէ կառավարութիւնը օգնութեան հասնի մի քանի կարևոր կէտերում: Ինչպէս յայտնի է, Կովկասում և Անդրկասպեան երկրում սերմը ծախում են Թիւրքիայից եկած յոյները և հայերը. բայց նրանք ցելլիւլեար սերմ չեն բերում, այդ պատճառով շատ էժան գներով ծախում են. տեղական ցելլիւլեար սերմ պատրաստողները չեն կարողանում մրցել նրանց հետ, իսկ ժողովուրդը և վաճառականները տգէտ լինելով՝ աշխատում են էժան գներով սերմ ձեռք բերել, առանց հասկանալու ցելլիւ-

այդպիսի հակառողջապահական պայմանների մէջ ապրում՝ մեզ մօտ հօ համատարած կարգ է, որ գիւղացին միայն ամառ ժամանակն է իր գետում (եթէ գետ կայ) լողանում, իսկ տաք ջուր նրա մարմնին երբէք չէ դիպչում. (մի-մի գլուխ են լուանում): Լեհ գիւղացին շաբաթը մի անգամ է շապիկ փոխում. դա հօ մեր գիւղացու համար մի աներևակայելի փարթամութիւն է, քանի որ մեր գիւղացին մի հատ շապիկ միայն ունի, և նորը առնում է միայն այն ժամանակ՝ երբ եղածը այլ ևս անհնարին է հագնել: Կանայք գուլպաներ են հագնում Լեհաստանում, բայց մեզ մօտ բոբիկ են տարվայ մեծ մասը, և ով տեսել է, թէ ինչպէս նրանք քերում են իրանց ոտները՝ նա միայն կարող է հասկացողութիւն կազմել կեղտերի այն հաստ շերտի մասին, որ նստում է ոտների վրա: Տեսնում էք որ մեր գիւղացու համար կեանքի ահագին փոփոխութիւն կարող է լինել և այն, եթէ նա սովորէ ապրել այնպէս՝ ինչպէս ապրում է լեհ գիւղացին, այսինքն արժանանար նոյն-իսկ այն դրութեան, որի վերաբերմամբ այնքան գանգատներ է անում լեհացի միպագրողը: Բայց նոյն-իսկ այս փոքրիկ փոփոխութիւնն էլ կարող է տեղի ունենալ մեր ինտելիգենտ դասակարգի աջակցութեամբ: Լեհ ինտելիգենցիան գոնէ մեծ քանակութեամբ ժողովրդական գրքեր է տալիս, իսկ մենք... Մեր մէջ պահանջները աւելի բազմակողմանի են, բայց և աւելի հաժեստ: Մեծ բան է հասնել այն դրութեան, որը ուրիշ տեղերում անբաւարար, փոփոխութեան կարօտ է համարվում: Մեծ բան չէ, հրաշքներ չեն պահանջում մեզանից, բայց իրականութեան ամբողջ խեղճ դրութիւնն էլ հէնց կայանում է այն բանի մէջ, որ գտնվելով կուլտուրայի ստորին աստիճանների վրա՝ մենք չունենք այնպիսի պարտաճանաչ դասակարգ, որ գոնէ մի աստիճան բարձր տանելու ընդունակութիւնն ունենար: Ո՛րքան բախտաւոր է լեհ գիւղացին, եթէ համեմատենք նրան մեզ հետ...

*

Վրացի կաթօլիկների հարցը այս անգամ արծարծվում է «С. Петерб. Вѣд.» լրագրում, և արծարծողն է պ. Խախանով, որ յայտնի է կովկասագիտութեան և մասնաւորապէս վրաց հին գրականութեան և պատմութեան վերաբերված իր ուսումնասիրութիւններով: Ցարգելի գիտնականը իր այս յօդուածի մէջ մի նոր հանգամանք չէ պարզում, ոչ էլ պատմական մի նոր փաստ է լուսաբանում: Նա միայն ուզում է ապացուցանել, որ կաթօլիկութիւնը հին Վրաստանում էլ բոյն է եղել դրած, բուն վրացիների մէջ, մի բան, որ ոչ ոք, որքան յիշում ենք, չէ էլ ուրացել: Պ. Խախանով չէ էլ աշխատել խոր կերպով ուսումնասիրել հարցը և այդ պատճառով բաւականանում է կրկնելով և այնպիսի մտքեր, որոնք վաղուց հերքված են: Այսպէս, նա ասում է.

Արդուինի այժմեան ազգաբնակութիւնը բաղկացած է հայ լուսաւորչականներից, որ վաղ ժամանակներում գաղթել են Անիից, և հայկաթօլիկներից, որոնք իրանց համարում են Արդուինի բնիկներ: Առաջինների տիպը—հայկական է, իսկ երկրորդների տիպը—զուտ վրացական: Առաջինների լեզուն հայերէն է, երկրորդների լեզուն—աւելի քան կիսով չափ վրացական: Ոչ միայն այն բառերը, որոնք ազգակցական և ընտանեկան յարաբերութիւններն են յայտնում («մամա»—հայր, «դէդա»—մայր և այլն), այլ և ամբողջ ֆրազներ վրացական չինուածք ունեն, և դրանց մէջ յանկարծ երբեմն ներս է խուժում մի վրացերէն բառ: Ծառերի, հանդերի, մրգերի անունները—համարեա միշտ վրացական են: Վրաց լեզուն պահպանվել է և մանկական խաղերի մէջ:

Մեզ թւում է, թէ պ. Խախանով աւելի լուրջ, աւելի ծանրակշիռ փաստեր պիտի որոնէր իր ասածը հաստատելու համար: Միայն այն հանգամանքը, որ Արդուինի կաթօլիկ հայերը վրացերէն շատ բառեր են գործ ածում, բաւական չէ այդպիսի մի կնճռոտ հարց լուծելու համար: Պարոնը կարող էր այդ բանի մէջ համոզվել, նկատի առնելով Գորու հայերին, որոնք վրացերէն են խօսում: Մեր ընթերցողներին աւելորդ չենք համարում յիշեցնել, որ այս հարցի առիթով «Մշակի» մէջ պ. Սարուխանեանց գրել է շատ մանրամասն կերպով:

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՈՊՕԼԻՑ

—

Նոյեմբերի 25-ին

Ամսիս 16-ին, կիրակի օրը, Ալէքսանդրոպօլի ս. Աստուածածին եկեղեցում և նրա շուրջը մի արտասովոր շարժում և կենդանութիւն էր տիրում: Այդ օրը նշանակված էր նոյն եկեղեցու համար նոր երէցփոխի ընտրութիւն և նախկին երէցփոխներ՝ Սրապեանի և Աւետիս Տիգրանեանի հաշիւների ընթերցումը: Անշուշտ Ալէքսանդրօպօլի հասարակութիւնը զգացել էր տարիներից ի վեր դէպի եկեղեցին ունեցած իր յանցաւոր անտարբերութիւնը և գուցէ այդ օրը առաջին անգամն էր, որ նա գիտակցօրէն դիմել էր եկեղեցի, հետաքրքրվելով իր մայր տաճարի բախտով: Ծխականներից մի քանիսը, նկատելով որ բազմութիւնը դանդաղ է հաւաքվում, վարձեցին մի մունետիկ, եկեղեցում կատարվելիք գործողութիւնը փողոցներում բարձրաձայն յայտարարելու համար: Ժամը 12-ի մօտ բացվեց ժողովը. յաջորդի բացակայութեան պատճառով նախագահում էր եկեղեցիների բարեկարգիչ Ալէքսանդր քահանայ Ամատունի: Ժողովականները աչքի առաջ ունենալով, որ կարդացվելիք հաշիւները կարող են երկար ձգձգվել, ամենից առաջ ձեռնարկեցին նոր երէցփոխի ընտրութեան: Առաջարկված թեկնածուների միջից համաձայնվեց Աղաջան աղա Իւզբաշեան, որը և ընտրվեց միաձայն: Ապա սկսվեց հաշիւների ընթերցումը:

Նախ կարդացվեց նախկին երէցփոխ հաջի Աղաբէգ Սրապեանի հաշիւների արձանագրութիւնը: Վեց թերթից բաղկացած այդ զեկուցումը անխղճութիւնների, զեղծումների և թալանի մի անվերջ շարք էր, որ նրա հաշուետեսները այնքան պարզ կերպով բաց արին հասարակութեան առջև: Մենք մի առ մի կանգ չենք առնի այդ զեղծումների վրա: «Մշակի» անցեալ տարվայ համարներում այս առիթով բաւական երկար գրվեց: Բաւական է յիշատակել, որ պ. Սրապեանի՝ եկեղեցուն հասցրած վնասը հասնում են 12,000 րուբլու:

Սրապեանի հաշիւներից յետոյ կարդացվեց այժմեան երէցփոխ Աւ. Տիգրանեանի հաշիւները: Նախ քան ընթերցումը՝ մինչև այդ բոպէն ներկայ գտնվող երէցփոխ Տիգրանեանը վեր կացաւ տեղից, յայտնեց հասարակութեանը, որ «ինքը շատ արդար երէցփոխ է, և չէ ընդունում այդ կարդացվելիք հաշիւները» ու հեռացաւ եկեղեցուց: Հասարակութիւնը մի լաւ ծիծաղելուց յետոյ ուշի ուշով հետևեց կարդացված արձանագրութեանը:

«Մշակի» ընթերցողներին անշուշտ յայտնի են այն մերկացումները, որ մենք մինչև այսօր արինք հասարակութեան առջև: Ցայտնի կը լինեն նա և այն անհեթեթ մեկնութիւններն ու արդարացումները, որ տպագրեց երէցփոխ Տիգրանեան «Մշակի» № 206-ի մէջ: Պատասխանել նրա մեկնաբանութիւններին մեր նպատակից դուրս է: Մենք եթէ մի բանի մէջ համոզված ենք, այդ այն է, որ Ալէքսանդրօպօլի հասարակութեան աչքում Աւ. Տիգրանեանը այլ ևս «արդար ու ազնիւ» երէցփոխ չէ, և եթէ մի քանի էլ անհամբերութեամբ սպասում ենք՝ այդ պ. երէցփոխի մեր դէմ սկսելիք դատն է, ինչպէս նա սպառնացել էր «Մշակի» նոյն համարի մէջ: Բայց բարեբախտ հանգամանքը շուտով ներկայացաւ մեզ, և մենք, իբրև նրա բացատրութիւնների պատասխան՝ առաջ կը բերենք նրա հաշուետեսների կազմած արձանագրութիւնից մի քանի կտորներ բառ առ բառ, որ հասարակութիւնը ինքը դատէ մեզ երկուսիս—«ամօթը երեսից կորցրած» թղթակցիս և ազնիւ ու արդար երէցփոխ Աւ. Տիգրանեանին:

Ահա՝

«Մենք, ս. Աստուածածնի եկեղեցու երէցփոխ Աւետիս Տիգրանեանի հաշուետեսներս, համաձայն մեզ վրա դրված պարտականութեան քննեցինք յիշեալ երէցփոխի հաշիւները և գտանք, որ նրանք կատարված են անբարեխիղճ և անարդար կերպով և պարունակում են իրանց մէջ հետևեալ զեղծումները. 1) Ի նկատի ունենալով, որ եկեղեցապատկան գումարներից երէցփոխ Տիգրանեանի մօտ, իր բոլոր պաշտօնավարութեան միջոցին, միշտ մնացել է առնուազը 2000 րուբլի, և աչքի առաջ ունենալով այն հանգամանքը, որ հոգևոր բարձրագոյն իշխանութեան 1896 թ. դեկտեմբերի 24-ից № 3930, 1897 թ. դեկտեմբերի 30-ից № 4641 և 1898 թ. հոկտեմբերի 31-ից № 3805 հրամանները զանց առնելով, այդ գումարները չէ յանձնել որևէ բանկի չահեցողութեան համար, այլ բանեցրել է իր պէտքերին՝ որոշեցինք այդ գումարի % պահանջել 740 րուբլի: (Պ. Տիգրանեան, ուր մնացին ձեր ունեցած հրամանները, որ գումարները առձեռն պէտք է պահէք): 2) Հաշուետեսներս, քննելով երէցփոխի ձեռամբ գնած ու վաճառած մոմերը, ստուգելով այն գինը, որով նա գնում է և այն, ինչով ինքն է վաճառում. և համեմատելով քաղաքիս միւս երկու եկեղեցիների երէցփոխների մոմերի արդիւնքի հետ՝ գտանք, որ Աւ. Տիգրանեան մոմից առնուազը խուսացրել է 1883 ր. 18 կոպ.: 3) Ի նկատի ունենալով, որ նա իր նախորդ Սրապեանից ստացած հաշիւների ժամանակ խանութատէրերի վրա գտնված պարտքը պէտք է վերցրել մի առանձին ցուցակով և այժմս չէ ցոյց տալիս այդ ցուցակը, ասելով որ կորցրել է... մենք գտնում ենք, որ պակաս գումարը ինքն ստացել է և իւրացրել—397 ր. 70 կ.: 4) Քննելով եկեղեցուն տարված մոմերի քանակութիւնը... և աւելացած մոմերի չափը՝ մենք գտնում ենք, որ անտեսած մոմից պ. Տիգրանեանը առնուազն օգտվել է, բացի այս տարվայ օգոստոսին մատեանում ցոյց տուած 95 րուբլուց, նաև 900 րուբլի: 5) 1898 թուի ս. Աստուածածնի տօնին հաւաքված մոմը, համաձայն պայմանագրի, փոխանակ մոմավաճառ պ. Մ. Սարգսեանին վաճառելու և արդիւնքը մուտք գրելու՝ երէցփոխն այդ մոմը ինքնագլուխ և գաղտնի բաժանել է ժամակոչներին վաճառելու և արդիւնքը յատկացրել է իրան—164 րուբլի: Այս փաստը հաստատել են մոմավաճառ պ. Մ. Սարգսեան, որը իր ժամանակին յայտարարութեամբ տեղեկացրել է հոգևոր կառավարութեանը, և նոյն կառավարութեան անդամ Կարապետ քահանայ Առաքելեանն: 6) Նոյն մոմավաճառին վաճառած կոճառ մոմի գինը մուտք չէ գրել 32 րուբլի: 7) Արդութեան դպրոցը քրէհով տուած ժամանակ, մասնաւոր ուսումնարան պահող Ար. Խառհակեանից 3 ամսվայ քրէհը ստացել է երեսուն րուբլի և մուտք չէ գրել:—Ընդամենը 4146 րուբլի 88 կոպ.»: (Մենք ինչպէս տեղեկացանք եղբ. Խառհակեաններից, նրանք երէցփոխ Աւ. Տիգրանեանին վճարել են ոչ թէ երեք ամսվայ քրէհ—30 րուբլի, այլ հինգ ամսվայ քրէհը՝ 50 րուբլի:

Ապա, պ.պ. հաշուետեսները քննելով երէցփոխի կատարած ծախսերը, աւելացնում են. «Կան անվերջ զեղծումներ, սուտ հաշիւներ, չափազանց թանգ գնով չինել տուած իրեղէններ, իր սեփական արհեստանոցում կատարած գործեր»: Մի քանի վերանորոգութիւնների վրա ծախսած 2012 ր.—94 կ. նրանք գտնում են չափազանց շատ և միևնոյն ժամանակ ապօրինի, որովհետև երէցփոխը, այդ գումարները ծախսելիս, օրէնսդրութեան յայտնի յօդուածի համաձայն չէ ստացել իշխանութեան և ծխականների պատշաճաւոր թոյլտուութիւնը:

Հաշւի ընթերցումից յետոյ ժողովականներն երկար ու երկար խօսեցին. նրանք տեսան ու զգացին, որ չէ կարելի ամեն մի հանդիպողի յանձնել եկեղեցու գոյքը, նրա պատիւը: Զգացին որ վերջապէս հարկաւոր է վերջ դնել այս ամեն խայտառակութիւններին, այս ամեն անպատուաբեր արարմունքներին: Մենք էլ հոգևոր իշխանութեան ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում այս տգեղ խրողութեան վրա, և յոյս ունենք, որ նա դատախազ կը լինի պատժելու յանցանքը, ապացուցված յանցանքը...

Ահա մեր պատասխանը:

Պ. Մ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Կիեվ, նոյեմբերի 25-ին

Ծիշտն ասած՝ ինձ միանգամայն զարմացրեց Մոսկվայից խմբագրութեան ուղղած նամակը («Մշակ» № 213), որի հեղինակ Ցովհան Գ., զայրոյթով լցված ինձ դէմ, մեծամիտ ապլօմբով յայտարարում է, որ ես ինձ վրա եմ առել հայ ուսանողութեան պաշտպանի դերը «կարճամիտ» հայ հասարակութեան առաջ (?), որ ես իսկոյր եմ առատօրէն «դրուատում» «խղճալի հայ ուսանողութիւնը», որն անարժան է որևէ ուշադրութեան իր պարսաւելի անտարբերութեան համար և այլն և այլն:

Կէտ առ կէտ պատասխանել պ. Ցովհան Գ.-ին ես մտադիր չեմ, որովհետև, նախ՝ ընդունում եմ որպէս ճիշտ հայեցակէտ հայ ուսանողութեան մասին «Մշակի» մէջ արտայայտված կարծիքը, որ, իմ կարծիքով, հասարակական հայեցակէտ է, ուստի առաջարկում եմ պ. Ցովհան Գ.-ին էլ լաւ հետևել «Մշակում» արտայայտված կարծիքներին, և երկրորդ՝ նա շատ դժուար դեր է ստանձնել—դուրս գալով հրապարակօրէն մեղադրական անհիմն ճառով ամբողջ հայ ուսանողութեան դէմ:

Իրաւ որ խղճալի կը լինի այն ուսանողութիւնը, որի պաշտպանը և մեղադրողը միայն մենք ձեզ հետ կը լինենք, պ. Ցովհան Գ.: Բայց եթէ դուք մի փոքր ծանր մտածէիք և իմ գրածը լաւ քննէիք՝ այն ժամանակ չէիք դուրս պրծնի այդպիսի անմիտ մեղադրութիւնով: Ես խնդրում եմ, որ դուք կրկին կարդաք իմ գրածը և ուշադրութիւն դարձնէք այն կէտի վրա, որը իմ թղթակցութեան հիմքն է կազմում («Մշակ», № 197):

լեզր և հասարակ եղանակով պատրաստած սերմի տարբերութիւնը:

Անցեալ տարի տեղական սերմ պատրաստողները խնդիրք տուին երկրագործութեան պ. մինիստրին խնդրելով, որ կամ մաքս նշանակվի արտասահմանից բերված սերմերի վրա, կամ բերված ու տեղական սերմերը քննվեն Թիֆլիսի կայարանում, և կամ Բաթումում հիմնվի մի կայարան, ուր քննվեն բերված սերմերը և հիւանդները ոչնչացնվեն. այսպիսով սերմի արժէքը կը բարձրանայ և ժողովուրդն էլ առողջ սերմ կը ստանայ: Նոյն իսկ այժմ ժամանակ է մաքս դնելու, որովհետև տեղական սերմ հանողները արդէն պատրաստում են այնքան սերմ, որը կարող է հեշտութեամբ բաւականութիւն տալ պահանջին, իսկ եթէ մի քիչ պակասութիւն զգացվի՝ այն ևս միայն առաջին տարին, իսկ այնուհետև գործը առանց կասկածի կեռապատկվի: Ահա սերմ պատրաստողների անուանացուցակը իրանց հանած սերմի քանակութեան կարգով. 1) Ագուլիսում—Արշակ Թաղէոսեանց—75 պուդ (թող բօժօժից), Լևոն Արասխանեանց—65, Ցով. Արասխանեանց—60, Սամսօն Թաղէոսեանց—45, Ցարութիւն Քալանթարեանց—30, Մ. Մէլիք-Մուսեանց—25, Խաչատուր Փանեանց—15, Ստեփան Մէլիքեանց—15, Ցով. Տէր-Զաքարեանց—15, օր. Շուշանիկ Փանեանց—10, Ստեփան Ցակոբեանց—10, տիկ. Սառա Տէր-Գրիգորեանց—7, Մաշադի Նաջաֆ—7, Մինաս Ղարիբջանեանց—5, Գասպար Խանդուլեանց—5, Ցով. Զանեանց—5, Ցով. Կոստանդինեանց—3, ընտանիքներում փոքր քանակութեամբ—5. 2) Ներքին-Ագուլիսում.—Առաքել Սիմօնեանց—20 պուդ, Աւետիս Խուբովեանց—10, Օհանջան Բուդանեանց—5. 3) Օրդուբաթում. — Կարապետ Բաբայեանց—30 պուդ, Իօրդան Կիրեակօվ—40, Ալէքսիոս Էօսիֆիդէս—40. 4) Ազայում.—Էանկօ Վասիլիդէս—50 պուդ. 5) Մեղրիում.—Խաչատուր Շախսուարեանց—20, Ցովակիմ Մալումեանց—4, Եփրեմ Վարդանեանց—4, Գէորգ Իսրայէլեանց—3. 6) Ցղնայում.—Աբգէն Օհանեանց—50 պուդ. 7) Նախիջևանում.—Ղազար Տէր-Աբրահամեանց—10 պուդ:

Ուրեմն Ագուլիսում և շրջակայքում մօտ 700 պուդ բօժօժից սերմ են պատրաստում. իւրաքանչիւր մի պուդից միջին թւով ստացվում է 2 ֆ. սերմ. այսպիսով մեր կողմերում ստացվում է մօտ 35 պուդ քննված սերմ. մօտաւորապէս 10 պուդ էլ պատրաստվում է Թիֆլիսում, Լաgoդէխում, Էջմիածնում, զանազան ուսումնարաններում և այլն: Ամբողջ Կովկասում բաւական կը լինի 70—80 պուդ սերմ, եթէ շերամապահները հարկաւոր չափով վերցնեն: Դեռ այսպիսի աննպաստ պայմաններում մեր երկրում պատրաստվում է պահանջված սերմի կէսից աւելին, իսկ եթէ, ինչպէս ասացի, կառավարութիւնը շուտով օգնութեան գայ՝ հեշտութեամբ բոլոր պահանջին լիութիւն կը տրվի, որով օգտված կը լինեն թէ շերամապահները, թէ սերմ պատրաստողները և թէ ամբողջ Կովկասը, որտեղից տարեկան ահագին գումար է դուրս գնում արտասահմանից բերված վատառողջ սերմերի համար: Իսկ եթէ մի-երկու տարի ևս անցնի, այն ժամանակ արդէն ուշ կը լինի օգնութիւնը, որովհետև տեղացի սերմ հանողները այլ ևս անկարող են դիմանալ դրսի և մասամբ էլ ներսի մրցման (տեղական սերմ հանողներն էլ սկսել են մրցել իրար հետ) և ստիպված կը լինեն վերջնականապէս թողնել այդ պարապմունքը, որը առ այժմ չօշափելի օգուտ չէ բերում:

Ց. Գ.—Նամակս պատրաստ էր, երբ ստացվեց այստեղ «Մշակի» № 212, որի առաջնորդող յօդուածից տեղեկացայ, որ կառավարութիւնը մտադիր է հսկողութիւն նշանակել շերամի սերմի վրա. այդ պատճառով աւելորդ չեմ համարում հաղորդել տեղական սերմ հանողների խնդիրքի բովանդակութիւնը, որ մատուցել էին անցեալ տարի երկրագործութեան մինիստրութեանը: Այդ խնդիրքով նրանք առաջարկել էին, որ Թիֆլիսում կամ Բաթումում բացվի կայարան և բոլոր սերմերը տանվեն այնտեղ քննութեան համար. հիւանդոտ սերմերը ոչնչացնվեն, իսկ առողջ սերմերը ածվեն տուփերի մէջ և բանդերօլ կպցնվի հայերէն, վրացերէն և թուրքերէն լեզուներով—թէ առողջ է: Կայարանը կառավարելու համար նշանակվեն երեք մասնագէտ, մէկը մինիստրութեան կողմից, մէկը Թիֆլիսի Գիւղատնտեսական ընկերութեան կողմից և մէկն էլ շերամապահական կայարանի կողմից: Կայարանի ծախսերը ծածկելու համար վերցնել իւրաքանչիւր տուփից (6 մսխալ սերմ) արտասահմանի բերած սերմերից 30—40 կոպէկ, իսկ տեղական սերմերից կամ ոչինչ չը վերցնել և կամ ամենաշատը տուփից 5 կոպէկ: Առանց բանդերօլի տուփերը ընդունել կօնդրաբանդ և ծախողին ու սերմատիրոջը ենթարկել դատի:

Արշակ Թաղէոսեանց

Եթէ ես ասում եմ, որ շատ անգամ նիւթականը մեծ խոչընդոտ է դառնում զանազան գեղեցիկ դիտաւորութիւնները իրականացնելու դէմ, —դա կարծում եմ որ բոլորի համար մի ակսիօմա է. իսկ դուք մի տեսակ բացառութիւն էք կազմում: Գալով այն՝ ըստ ձեզ «խղճալի ուսանողութեան», որին իբր թէ ես «դրուատում» եմ—միայն այս կասեմ, որ դրուատելու կարիքը չեմ տեսել և եթէ մատնանիշ եմ արել մի համակրելի երևոյթ, որ այժմ նկատելի է Կիևի հայ ուսանողութեան մէջ—դա էլ փաստ է. իսկ թէ ձեզ ընկերական շրջաններում դիտողութիւնները այլ դաս են տուել, դա դեռ չէ նշանակում, որ ես սխալ բան եմ ասում: Դուք ինքներդ հաստատում էք, որ Մոսկվայումն էլ հետաքրքրվողներ կան, բայց քանակութեան թիւը ձեզ մօտ ենթադրական է և ոչ թէ ճիշտ ստատիստիկայի վրա հիմնված. սակայն այս դէպքում պէտք է զգոյշ լինել: Հապա ինչով կը բացատրէք այն, որ Մոսկվան ամենից շատ է տուել և տալիս է գրական գործիչներ: Կարծեմ սա փաստ է:

Դուք էլ ուսանողութիւնից հրաշքներ պահանջողներից էք—դա կեղծ ուղղութիւն է: Ինչու էք մոռանում, որ հայ ուսանողութիւնն էլ է նպաստում ժողովրդական ընթերցասիրութեան տարածման. յիշեցէք այն հրատարակութիւնները, որոնք դուրս եկան Պետերբուրգ, Մոսկվա և Խարկով: Եւ փոխանակ լոկ խօսքով վճռաբար յայտնելու, որ «հայ լեզու իմացողները սակաւաթիւ են»՝ աւելի լաւ է նախ ստուգէիք և ապա կոպուկ թւանշաններով հաստատէիք: Օրինակ, Կիևում մասով կարող եմ հաշւել չը գիտեցողներին. ի հարկէ, չեմ ասում, որ բոլորն էլ հայկաբան են, որ կարողանան ճռճռան նամակներ գրել լրագիրներում, բայց խօսում են հայերէն և ոչ խրթին գրուածքները հասկանում են:

Իսկ եթէ կան մարդիկ, որոնք չեն ուզում ընդունել հայ գրականութեան գոյութիւնը (բացառութիւն կազմողներ), դրանց պաշտպանը լինել ես յանձնառու չեմ եղած և երբէք էլ չեմ լինի: Սակայն ի սրտէ համաձայն եմ նրանց հետ, որոնք ասում են, թէ փոխանակ անհամ բան կարդալու հայերէն լեզուով, աւելի լաւ է կարդալ այլ լեզուով մի պիտանի գիրք: Միթէ դուք սրան համամիտ չէք. զարմանալի է: Կարդալ անպէտք գիրք միայն նրա համար, որ դա հայերէն է—սա ծակ ազգասիրութիւն է: Որ մեր արդի գրականութեան մէջ շատ քիչ կարելի է գտնել ինքնուրոյն գրուածքներում օգտակար բաներ, դա էլ կարծեմ վիճելի հարց չէ, այլ իրողութիւն. այս գանգատը վաղուց է որ լըսվում է մեր մամուլի մէջ, իսկ կարդալ անաջող թարգմանութիւնը, երբ հնարաւոր է կարդալ բնագիրը—ճիշտ որ ժամավաճառութիւն է:

Լաւ իմացէք, պ. մեղադրիչ, որ ես եթէ պաշտպանելու էլ լինէի, կը պաշտպանէի ոչ թէ ամբողջ հայ ուսանողութիւնը, այլ «չքաւոր դասակարգը», որը եթէ ձգտում է, չէ կարողանում հասնել նպատակներին միմիայն նիւթականի պակասութեան պատճառով: Վեց տարվայ ուսանողական կեանքը ինձ շատ բան է սովորեցրել, գուցէ ձեզանից էլ շատ գիտեմ ուսանողութեան անհամակրելի կողմերը, բայց դարձեալ չեմ վըստահանում հրապարակ դուրս գալ որպէս պաշտպան և թէ մանաւանդ մեղադրողի դերում: Դրա համար շատ բան է հարկաւոր:

Կրկին յիշում եմ, որ ես այս դէպքում աչքի առաջ եմ ունեցել Կիևը, թէև 94 և 95 թւականներին Պետերբուրգի և մասամբ Մոսկվայի ուսանողական կեանքին ծանօթ եմ եղել և պարսաւելի անտարբերութիւն չեմ նկատել, այլ ընդհակառակը համակրելի աշխուժութիւն և գովելի հետաքրքրութիւն եմ նըշմարել: Իմ թղթակցութեան ոգին ըմբռնել է խմբագրութիւնը, որը «Մշակի» անցեալ համարներից մէկում, մամուլի բաժնում, մատնանիշ էր արել այդ նամակի վրա, բայց չէր ասել, որ ես իբր թէ աշխատել եմ լուսաբանել բոլոր պատճառները և իմ վրա ստանձնել պաշտպանի դերը:

Սրանով վերջացնում եմ ձեզ հետ բանակռիւը: Եթէ կամենում էք՝ գրեցէք ինձ անմիջապէս նամակով և ես, ուրախութեամբ կը պատասխանեմ, որով ազատած կը լինենք թէ խմբագրութիւնը և թէ ընթերցողներին մեր նամակներից: Հասցէս կարող էք իմանալ խմբագրութիւնից:

Նուսէ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Այսօր ուղարկում ենք Կիևի և Խարկովի համալսարաններին, չքաւոր ուսանողների ապառիկները լրացնելու նպատակով, հարիւրական րուբլի:

—

Մենք յայտնել էինք, որ մի յատուկ յանձնաժողով զբաղված էր քննելով այն հարցը, թէ ինչ կերպ պէտք է փոխել մեր Կովկասի ազգաբնակութեան հարկատուութեան ձևը և փոխանակ ծխային հարկի՝ սահմանել հողային հարկ: Յանձնաժողովը իր պարապմունքները վերջացնելուց յետոյ՝ ներկայացրեց իր աշխատանքները կառավարչապետի խորհրդին, որը բազմաթիւ պաշտօնական անձերի մասնակցութեամբ վերաքննեց նոր ծրագիրը և տուեց իր հաւանութիւնը: Ծրագիրը այժմ պէտք է ուղարկվի ֆինանսների մինիստրի քննութեան:

—

Մեզ հաղորդում են, որ Ներսիսեան դպրոցի հիմնարկութեան եօթանասունհինգամեակը պէտք է տօնվի առաջիկայ մայիս ամսին: Բացի մանրամասն պատմութիւնից, որ կազմելու է երկու մեծ հատոր՝ կը հրատարակվի դպրոցի պատմութեան մի համառօտութիւնը ժողովրդական ընթերցանութեան համար:

—

Մեզ հաղորդում են, որ Մանուկների խնամատար ընկերութիւնը որոշել է Թիֆլիսի երկրորդ քաղաքամասում բանալ ձրի ճաշարան չըքաւոր մանուկներին կերակուր տալու նպատակով: Ճաշարանը կը լինի Սուդեբնայա կամ Սապերնայա փողոցներում:

—

Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութիւնը այժմ սկսել է կանոնաւոր կերպով գիւղատընտեսական գործիքներ ձեռք բերել մեր երկրի գիւղատնտեսներին ձեռնտու պայմաններով վաճառելու համար: Շատ ֆիրմաներ խոստացել են ուղարկել իրանց գործիքների նմուշները, որպէսզի ցանկացողները կարողանան նրա հետ ծանօթանալ և ապա տալ պատուէրներ:

—

ԲԱԳՈՒԻՑ մեզ գրում են. «Նոյեմբերի 29-ին վախճանվեց բժիշկ Խաչատուր Խաչատրեան, որ մի քանի տարիներից ի վեր վարում էր քաղաքային բժշկի պաշտօնը: Հանգուցեալը չուշեցի էր, ուսումը վերջացրել էր Մոսկվայի համալսարանում, ապա պաշտօն էր վարել Սալեանի ձկնարաններում: Երիտասարդ հասակում նա ստացաւ թոքախտ, բայց չը նայած այդ հանգամանքին, չը կարողացաւ հեռանալ Բագուից, որովհետև չունէր կարիերիստի ճարպիկութիւն. շատ համեստ էր և ազնիւ իբրև մարդ, վերին աստիճանի մատչելի և ուշադիր էր իբրև բժիշկ: Այդպիսի մարդու և բժշկի մահը շատ զգալի մի կորուստ է նրա բազմաթիւ բարեկամների և յաճախորդների համար»:

—

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻՑ մեզ գրում են. «Մի քանի օր է, որ Ալէքսանդրօպոլ է հասել մեր նոր յաջորդ Մատթէոս վարդապետ Մաթէոսեան: Յաջորդը երիտասարդ մարդ է և խոստանում է ցոյց տալ կառավարչական ձիրքեր: Տեսնենք նա ինչպէս պէտք է կարգաւորէ այն մի քանի հարցերը, որոնք այնքան զբաղեցնում են եկեղեցու վիճակով հետաքրքրվողներին»:

—

ԱՇՏԱՐԱԿԻՑ մեզ հաղորդում են. «Մեր գիւղումն էլ տարածված է մի վատ սովորութիւն, այն է, որ աշխատում են միմեանց վնասել՝ միմեանց այգու ծառերը կտրելով: Մօտիկ օրերում մի խեղճ մարդու այգու պտղատու ծառերը կտրել էին: Պատճառը, կարծում են, հարսնախօսութեան վերաբերեալ անհամաձայնութիւն է»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԻԱ

—

Ֆրանսիական լրագիրները արդէն հաղորդեցին, որ ֆրանսիական սօցիալիստների կօնգրէսը վճռեց քննութեան ենթարկել այն հարցը, թէ արդեօք սօցիալիստները կարող են մասնակցել կառավարութեան շարքերում, այսինքն պետական պաշտօններ վարել: Սօցիալիստների կօնգրէսի գումարվելուն առիթ տուեց այն հանգամանքը, որ սօցիալիստ Միլլէրան մինիստրի պաշտօն ստանձնեց Վալդէկ-Ռուսսօի մինիստրութեան մէջ: Միլլէրանի մինիստր դառնալուց անմիջապէս յետոյ սկսեցին լսվել բազմաթիւ բողոքող ձայներ «կառավարչական սօցիալիստների» դէմ. բողոքում էին սօցիալիստական կուսակցութեան զանազան ֆրակցիաները, այն-ինչ սօցիալիստների մի ուրիշ մասը, Միլլէրանի համախոհները, կատարելապէս հաւանում էր Միլլէրանի գործունէութեան եղանակին: Այս և մի քանի ուրիշ հարցերի քննութեան համար կօնգրէս հրաւիրվեց:

Սօցիալիստների կօնգրէսին եկել էին շատ պատուիրակներ. ստացված լիազօրութիւնների թիւը 1072 էր, բայց մի քանի պատուիրակներ ներկայացրին մի քանի լիազօրութիւններ: Լիազօրութիւնների ամենախոշոր թիւ ունէր Գէդի կուսակցութիւնը (425 ձայն), որը խիստ կերպով դատապարտում է սօցիալիստների մասնակցութիւնը մինիստրութեան մէջ: Չը նայելով կօնգրէսի բազմամարդ լինելուն՝ ամեն բան հանգիստ անցաւ: Կօնգրէսի մասնաժողովը առաջարկեց ժողովին քննել նիւթի կարգը, որ բաժանված էր երեք մասի: «Իշխանութիւնը ձեռք գցելու» հարցը, այսինքն այն հարցը, որ անմիջապէս վերաբերվում էր Միլլէրանին, պէտք է քննվէր վերջը. բայց Գէդի կուսակցութիւնը պնդեց, որ այդ հարցը առաջինը քննվի: Մի քանի ճառերից յետոյ քուէարկութեան ենթարկեցին այդ հարցը, որի հետևանքն էր հետևեալը. 861 ձայնով 461-ի դէմ կօնգրէսը իր կարծիքը յայտնեց «կառավարչական սօցիալիստների» դէմ, այսինքն իր դըժգոհութիւնը յայտնեց Միլլէրանի դէմ, ֆրանսիական մինիստրութեան մէջ մտնելու համար:

Կօնգրէսի այս առաջին նիստից յետոյ ամենքն այն տպաւորութեան տակ էին, որ «կառավարչական սօցիալիստները» կատարեալ պարտութիւն կրեցին, բայց նրա պաշտպանները, Ժօրէսի և Վիվիանիի ղեկավարութեամբ, շարունակում էին պնդել, թէ բանւորական կուսակցութեան անդամները կարող են ներկայ կառավարութեան կազմի մէջ մտնել: Կօնգրէսի վիճաբանութիւնները սաստիկ կրքոտ բնաւորութիւն են ստացել, և ամենքն արդէն այն համոզման են եկել, որ կարող է պառակտում լինել կուսակցութեան մէջ, այնպէս որ գէդիստները կարող են առանձին կուսակցութիւն կազմել: Խօսելու հերթը հասնում է Ժօրէսին: Նա հետևեալ միտքն է արծարծում, որ կամենում է կօնգրէսի քուէարկութեան առաջարկել. «կօնգրէսն ընդունում է, որ մի քանի դէպքերում սօցիալիստի մասնակցութիւնը բուրժուազական կառավարութեան մէջ անհրաժեշտ կարող է համարվել. դա վերաբերվում է այն դէպքերին, երբ շնորհիւ կուսակցութեան գործունէութեան որևէ նշանաւոր րէֆօրմ կարող է իրագործվել միմիայն բանւորական կուսակցութեան անդամի մասնակցութեամբ:» Ընդհանրապէս կօնգրէսի երկրորդ և երրորդ նիւթերը աւելի նպաստաւոր էին Միլլէրանին, Ժօրէսին և նրա ֆըրակցիային, քան առաջին նիւթը:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Լոնդոնից հեռագրում են «Новое Время» լրագրին, որ այնտեղ լուր է ստացվել Հարաւային-Աֆրիկայից, թէ հարաւային Նատալում բնակվող աֆրիկանդէրները ապստամբվել են: Բնակիչները վռնդել են բոլոր պաշտօնեաներին և յայտնել են, որ նրանք միանում են Օրանժեան հանրապետութեան հետ: Կապլանդիայի ապստամբութիւնը շատ է խանգարում Գատէկրի և Մէտուէնի գործողութիւններին և արգելք է հանդիսանում օգնական զօրքին նրանց մօտ գընալու:

—«Morning Post» լրագիրը հաղորդում է, որ Ուինստոն Սպէնսէր Չերչիլ, որը գնացել էր պատերազմի տեղը այդ լրագրի թղթակցի պաշտօնով, գերի է ընկել և անվտանգ ապրում է Պրէտօրիայում:

—Լոնդոնից հեռագրում են «Нов. Вр.» լըրագրին, որ Մեծ-Բրիտանիայի ֆրանսիական դեսպան Կամբօնի հեռագրով Պարիզ կանչվելուն այստեղ մեծ նշանակութիւն են տալիս:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

1 դեկտեմբերի

ՖՐԷՐ, դեկտեմբերի 12-ին: «Րէյտերի գործ.»: Գեներալ Բերսօնի անգլիական մի բրիգադա, որ բաղկացած էր անգլիական, շօտլանդական, իռլանդական և Ուէլսի հրացանաձիգներից, մի քանի ծովային թնդանօթներով, գնաց առաջ և դիրք բռնեց Կօլէնզօից երեք մղոն հեռու, չը հանդիպելով ոչ մի դիմադրութեան:

ՊԱՐԻԶ: «Հաւասի գործ.»: Մաքսային դեպարտամենտի պաշտօնական վիճակագրական զեկուցագրից երևում է, որ ներկայ տարվայ տասն և մէկ ամսվայ ընթացքում ապրանք է ներմուծվել 3,839,066,000 ֆրանկի, մինչդեռ անցեալ տարի հասնում էր 4,071,157,000 ֆրանկի: Արտահանված է 3,549,401,000 ֆրանկի, անցեալ տարվայ 3,116,708,000 ֆրանկի դէմ:

ՎԻԷՆՆԱ, դեկտեմբերի 11-ին: Կոմս Կապնիստ և իր ամուսինը երեկ ի պատիւ Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլայեվիչի նախաճաշ տուին, որին ներկայ էր նմանապէս ֆրանսիական դեսպան Ռիվերսօ:

ՊՐԷՏՕՐԻԱ: Պաշտօնական զեկուցումների համաձայն, երէկ կէսօրին Մօդդէր գետի վրա սկսվել է կռիւ: Կռիւը սկսվեց սաստիկ թնդանօթաձգութեամբ և շարունակվեց մինչև երեկոյեան $9^1/_2$ ժամը:

Այսօր կռիւը վերսկսվեց: Բրիտանական զօրքը սկսեց սաստիկ թնդանօթաձգութեամբ, որին պատասխանեցին բօէրները: Հեռագիրը ուղարկելու միջոցին դեռ կռիւը շարունակվում էր: Բօէրները պահպանեցին իրանց բոլոր դիրքերը և գերի վերցրին 41 անգլիացի: Մօդդէր գետից ստացված հետևեալ հեռագիրը դեկտեմբերի 14-ից, հաղորդում է, որ թնդանօթաձգութիւնը թուլանում է: Կռիւը դեռ շարունակվում է:

ՄՕՍԿՎԱ: Քաղաքային կրէդիտային ընկերութեան մէջ հարց էր յարուցված դադարեցնել ամենայն մի յարաբերութիւն քաղաքային վարչութեան հետ: Ֆինանսների մինիստրութիւնը այդ առիթով առաջարկել է ընկերութեան՝ չենթարկել այդ հարցը քննութեան:

ԼՕՆԴՕՆ, դեկտեմբերի 13-ին: «Րէյտէրի գործ.»: Երեկոյեան լրագիրներում տպված է հետևեալ հեռագիրը Մօդդէր գետի մօտ գտնվող բանակից: Հեռագիրը ուղարկված է երեքշաբթի օր, առաւօտեան. «Շաբաթ օր, գիշերը, Մէտուէն հրամայեց թնդանօթաձիգ զօրքին առաջ գնալ դէպի հիւսիս: Կիրակի առաւօտեան անգլիական թնդանօթաձիգ զօրքը սկսեց ռմբակոծել դիրքը: Ռմբակոծութիւնը շարունակվեց ամբողջ օր: Այնպէս էր թւում, թէ թշնամու թնդանօթները ստիպված էին լռել: Երկուշաբթի օր թնդանօթաձգութիւնը վերսկսվեց: Չը նայելով անգլիացիների սաստիկ թնդանօթաձգութեան՝ բօէրները պահպանեցին իրանց դիրքերը: Անգլիական հետևակ զօրքը յարձակում գործելու ժամանակ սաստիկ հրացանաձգութեան ենթարկվեց: Անգլիացիների կողմից կորուստը մեծ էր: Առաւել վնասվեց գեյլենդերների բրիգադան:

ԼՕՐԷՆՑՕ-ՄԱՐԿԵԶԷ, դեկտեմբերի 12-ին: «Վօլֆի գործ.»: Գերմանական առողջապահական խումբը, առած իր հետ պատերազմական հիւանդանոցը՝ ուղևորվեց Պրէտօրիայից դէպի Բլումֆօնդէն:

2 դեկտեմբերի

ԼՕՆԴՕՆ: Զինւորական մինիստրութիւնը հրամանագրեց կազմակերպել դաշտային արտիլէրիայի երեք նոր բատարէաներ:

Մօդդէր գետից դէպի հիւսիս գտնվող բրիտանական բանակից երկուշաբթի երեկոյեան հաղորդում են «Րէյտէրի գործակալութեանը», որ շօտլանդական բրիգադան մօտեցաւ 200 մետր տարածութեան վրա բօէրների դիրքին, չը կասկածելով, որ թշնամին այդպէս մօտ է գըտնվում: Բօէրները կրակ սկսեցին թափել երկու կողմից և այնպիսի վնասներ հասցրին անգլիացիներին, որ նրանք յետ մղվեցին, բայց նորից գումարվեցին մի փոսի մէջ և այնտեղ քաջութեամբ կանգնեցին: Գորդօնեան գունդը օգնութեան հասնելով, նրանք նորից վճռողաբար առաջ գնացին նաւային թնդանօթներով, որոնցով քարուքանդ արին բօէրների պատնէշները և ստիպեցին լռել նրանց թնդանօթներին: Բօէրները փորձ արեցին ետևի կողմից ազատ դաշտի վրայով մօտենալ անգլիացիներին, բայց գվարդիան և արտիլէրիան այդ չը թոյլ տուեցին: Երեկոյեան բօէրները կրկին սկսեցին թնդանօթաձգութիւն, բայց ոչ մի վնաս չը հասցրին: Մեր զօրքերը կանգնած են իրանց դիրքերի վրա: Վաղը սպասվում է պատերազմի վերսկսումը: Կորուստները երկու կողմն էլ ծանր են:

ՕԴԷՍԱ: Հասաւ սանիտարական խումբը, որ գնում է Մանչուրիա դեկտեմբերի 5-ին՝ ժանտախտի դէմ կռւելու համար:

ԿԻԵՎ: Կիևի դատաստանական պալատի նախագահ Կուզմինսկին ճանապարհ է ընկնում Պօլտավա՝ տեղի վրա կարգադրութիւններ անելու Սկիտսկիների գործի վերաբերմամբ, որ նըշանակված է դեկտեմբերի 16-ին: Կը նախագահէ Կուզմինսկի, կը մեղադրէ դատաստանական պալատի պրօկուրօր Արսէնիէվ կամ նրա օգնական Ալէքսանդրօվ:

ԼՕՆԴՕՆ: Պաշտօնապէս հաղորդվում է, որ գեներալ Ուօչօպ սպանված է երկուշաբթի Մօդդէր գետի մօտ տեղի ունեցած կռւի մէջ: 293 վիրաւորվածներ, որոնցից 27 օֆիցէրներ, բերված են Մօդդէր գետից Օրանժ-Րիվէր: Գատէկր յետ է քաշվում Բուշմանշօկից դէպի Ստէրկստրօմ:

ԼՕՆԴՕՆ: Պաշտօնապէս հաղորդվում է. Ուայտ հաղորդում է Լէդի-Սմիթից, դեկտեմբերի 12-ից, որ 32 մարդ հիւանդացան տիֆով և 3 մարդ փորհարինքով: Հիւանդները տեղական հիւանդանոցումն են գտնվում:

ՎԻԷՆՆԱ: Երիտասարդ չէխերը վճռեցին առանց յետաձգելու սկսել օբստրուկցիա: Մինիստրութեան հրաժարականի լուրը մինչև այժմ չէ հաստատվում:

ՀՌՕՄ: Պատգամաւորների ժողովում Վիսկօնտի—Վենօստա յայտնեց, որ երեքպետեան դաշնակցութիւնը առաջվան պէս Իտալիայի քաղաքականութեան անսասան հիմքն է: Մինիստրը գոհունակութեան զգացմունքով աւելացրեց, որ Ֆրանսիայի հետ յարաբերութիւնները և կապը Անգլիայի հետ առաջվան պէս բարեկամական բնաւորութիւն ունեն և որ Չինաստանում Իտալիան նպատակ ունի միայն զարգացնել իտալական առևտուրը:

ԼՕՆԴՕՆ: Գեներալ Մէտուէնի հեռագրի մէջ դեկտեմբերի 12-ից հաղորդվում է. «Կիրակի,

կէսօրից յետոյ 4 ժամից մինչև մութն ընկնելը մեր թնդանօթաձիգ զօրքը ռմբակոծում էր Թըշնամու զօրքերին, որոնք զօրեղ դիրք ունէին բաւական բարձր բլրի վրա։ Երկուշաբթի, լուսադէմին, հէյլէնդէրների բրիգադան յարձակում գործեց թշնամու վրա նրա դիրքի հարաւային ծայրից, բայց յարձակումը չաջողվեց. այն ժամանակ օգնութեան հասաւ գվարդիական բատալիօնը, որը հրաման ընդունեց պաշտպանել մեր աջ թևը։ Դրանից յետոյ հէյլէնդէրները յարձակում գործեցին ձախ թևից, իսկ գվարդիան գնաց թշնամու աջ թևի և կենտրօնի դէմ։ Երկուշաբթի, 1¼ ժամին հէյլէնդէրներին օգնութեան ուղարկվեց Գօրդօնեան գունդը։ Բրիտանական զօրքերը պաշտպանում էին իրանց դիրքերը մինչև երեկոյ։ Մեր զօրքերի դիրքէ տարածութիւնն էր վեց մղոն Մօդդէր գետի ուղղութեամբ»։ Վերջում Մէտուէն զեկուցանում է. «Ես պահպանում եմ իմ դիրքը և չորս կողմը փոսեր եմ փորել տալիս։ Ես իմ առջև ունեմ դոնէ 12,000 բօէրներ։ Մեր կորուստները նշանաւոր են»։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Կիրակի օր, դեկտեմբերի 5-ին, յօգուտ
ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
տեղի կունենայ
ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ԿՕՏԻԼԻՕՆ-ՄՕՆՍՏՐՕՎ.
Սկիզբն է երեկոյեան ժամը 9-ին.
Տոմսակի գինն է 2 ր. 10 կ.
Տոմսակներ նախօրօք կարելի է ստանալ ընկերութեան Կարի արհեստանոցում, Դաւիդովսկայա փողոց, № 25, իսկ պարահանդէսի օրը՝ ժողովարանում։ 3—8

Սամարկանդի հայոց աղօթատան համար հարկաւոր է մի ձայնաւոր և ժամակարգութեանը հմուտ տիրացու։ Կը ստանայ ամսական քսանհինգ (25) րուբլի ռոճիկ և սենեակ. կունենայ տարեկան 200—250 րուբլի եկամուտ. ճանապարհածախսը ըստ հեռաւորութեան։ Հասցէն՝ Самаркандъ (Туркестанская область). Армянскому ктитору Михаилу Гукасову. 5—5

Чистый Какао Блокеръ
ԿԱԿԱՕ
Թասը նստում է միայն 4 կոպ.
Բօլլէնդեան պատրաստութիւն
Մաքուր եւ սննդարար փոշի
Առաջարկվում է առողջացողներին և երեխաներին համար։
питательный Напитокъ
Միակ պահեստ դեղագործական ապրանքների վաճառման Կովկասեան ընկերութեան մէջ։ 12—50

Վրաստանի և Իմէրէթի հայոց վիճակային կոնսիստորիայի ատեանում դեկտեմբերի 8-ին նշանակված է աճուրդ Թէլեթի ուխտատեղում կրպակը հանձնելու մենաշնորհով և պատշաճ պայմանով տալու, որոնք գնողները են հոգևոր ատեանի պաշտօնատանը։ Ցանկացողները կարող են գնան կոնսիստորիայի դիւանատուն՝ պայմանները նախ ծանօթանալու համար։
Առաջնորդ կոնսիստորիայի
Զօրաբիս քահանայ Զարդուեանց 2—3

ԲԺՇԿ. ՎԱՀԱՆ ԱՐԾՐՈՒՆԻ
Վերադարձել է Վիեննայից, ընդունում է հիւանդներին ներքին, կոկորդի, քթի և ականջի հիւանդութիւնների համար իր նոր բնակարանում, Սօլօլակ, Սերգեեվսկի փող., տ. Ամիրանովի։ 2—10

Լոյս տեսան
Մ. ԶՄՇԿԵԱՆԻ
1900թ. ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐԸ
Ցանկացողները թող շտապեն որպէս զի ժամանակին կարողանան հասցնել։ Հասցէն՝ Թիֆլիս, Մակար Զմշկեան (ե. 2.) 12—20

ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԱՅՆԱՐԻՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺ. ՄՈՒԽԱՅԷԼ ԳԷԴԵՎԱՆՈՎԻ
Հիւանդներին ընդունում է ամեն օր, բացի կիրակի օրերից։
Առաւօտները՝
Վ. Ի. ՃԻՃԻՆԱՁԷ—ատամների հիւան. 8—10 ժ.
Գ. Գ. ՄԱՂԱԼՕՎ—ներքին հիւանդ. 9—10 ժ.
Գ. Կ. ԵՐԻՍԹՕՎ—վիրաբուժութեան. 10—12 ժ.
Ն. Տ. ՄՈՒԻԻՆ—ականջի, կոկորդի և քթի հ. երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ օր. 10½—12 ժ.
Ա. Ն. ՇԱՅԻԼՕՎ—աչքի հ. 12—1 ժ.
Ա. Զ. ՌՈՒՄԿՕՎ—երեխաների հ. երկուշաբթի և ուրբաթ օր. 12—1 ժ.
Վ. Լ. ՄԱՐԿՈՎԻՉ—վիրաբուժական հ. 12½—1½ ժ.
Ի. Գ. ԲԷԳԹԱՐԵԳՕՎ—մենեքական, մաշկի և միզարան. հ. 1½—2 ժ.
Մ. Ա. ԳԻԳԻՎԱՆՕՎ—ներքին և էլեկտրոթերապիա, 1—2 ժ.
Կ. Ի. ԳՋԵԼԻԷՎ—ականջի, կոկորդի, քթի հ. երեքշաբթի, հինգշաբթի, շաբաթ օր. 2—3 ժ.
Երեկոները՝
Գ. Ա. ԳԻԳԻՎԱՆՕՎ—ներքին և երեխաների հ. (ծաղկապատուաստութիւն) 5—6 ժ.
Ի. Ն. ՌՈՒՐՄԱՆՕՎ—կանանց և մանկաբարձական, 5—6 ժ.
Մ. Ի. ՎԼԱՏԷ—ներքին հ. և մասսաժ, 6—7 ժ.
Հիւանդանոցում գտնվում են մշտական մահճակալներ և բժշկական անձնակազմ հիւանդների համար։ Վճարը խորհրդի համար—50 կ. Հասցէն՝ Նիկօլաևսկայա փողոց, Վօրոնցովի արձանի մօտ, տ. Սագինովի, № 11.
Հիւանդանոցի վարիչ՝ Միքայէլ Գէդեվանով
5—20

Պետերբուրգի բժշկական վարչութեան թոյլտուութեամբ։ Մեծ սրվակը 5 րուբլի, փոքրը—3 ր. և 1 ր. 50 կ.։

ՆՈՐ ՄԻՋՈՑ
մազերը բուսցնելու և ամրացնելու համար, ...
ՁՈՒԻ ԿԱԹԸ
... 23—100

Принимается подписка на еженедѣльный журналъ
Русско-Нѣмецкій Вѣстникъ
на 1900 годъ.
„Русско-Нѣмецкій Вѣстникъ" издается одновременно на русскомъ и нѣмецкомъ языкахъ и помѣщаетъ на своихъ столбцахъ статьи извѣстныхъ писателей и спеціалистовъ по вопросамъ политической экономіи, промышленности, торговли, земледѣлія, литературы, науки и искусства, техники и всѣхъ русско-нѣмецкихъ отношеній. Самыя вѣрныя свѣдѣнія о Германіи. Самыя вѣрныя свѣдѣнія о нѣмецкихъ фирмахъ. Лучшее средство для изученія нѣмецкаго и русскаго языковъ. (Лицамъ, подписавшимся теперь на 1900 г. журналъ будетъ высылаться до 1-го января 1900 г. безплатно).
Въ теченіе года подписчики получатъ: 1) 52 номера „Русско-Нѣмецкаго Вѣстника", 2) 12 выпусковъ „Техническихъ извѣстій для Германіи и Россіи", 3) Новѣйшій романъ Л. Толстого „Воскресенье". 4) Безплатно первоклассный словарь въ 2-хъ томахъ: русско-нѣмецкій и нѣмецко-русскій.
Подписная цѣна: съ пересылкою на годъ 6 рублей, на полъ года 3 р. 50 к., на четверть года 2 руб., на одинъ мѣсяцъ 1 руб.
Редакція и контора: Berlin N. 24, Johannis-Strasse 22. Ecke Friedrich-Strasse.
„Русско-Нѣмецкій Вѣстникъ" является въ періодической литературѣ единственнымъ въ своемъ родѣ журналомъ, успѣвшимъ завоевать себѣ общія симпатіи печати и читателей. „Русско-Нѣмецкій Вѣстникъ" даетъ всѣмъ своимъ подписчикамъ безплатно совѣты и справки. 1—3

СЕКРЕТЪ КРАСОТЫ
ГЛИЦЕРО-ВАЗЕЛИНОВОЕ МЫЛО МОЛОДОСТИ
А. СІУ и К° МОСКВА. 20 коп. кус.
М. 109486

ВЪ ГОДЪ 8 РУБЛЕЙ.
Открыта подписка на 1900 годъ.
Черноморскій Вѣстникъ
Ежедневная газета Черноморскаго побережья и Западнаго Кавказа, съ еженедѣльными иллютрированными приложеніями.
Издается въ г. Батумѣ съ 1895 года.
На годъ, съ пересылкой—восемь рублей, на полгода—пять рублей. Адресъ: Батумъ, „Черноморскій Вѣстникъ". 2—3

Կենտրոնական Գրավաճառանոցում
Թիֆլիսում, վաճառվում են հետևեալ նոր գրքերը

	Կ.
Հասուֆ Վ. Քարտէրտ, Թ. 1899 թ.	25
Մալխասեանց Ստ. Սեբէոսի պատմութիւնը և Մ. Խորենացի, Թ. 1899 թ.	40
Ցակոբեանց Յ. Բանաստեղծութիւններ, Թ. 1899 թ.	30
Տէրեանց Գ. Վանայ Սաղ, հաւաքածոյք Վասպուրականի ժողովրդական, երկ. մ. Թ. 1899 թ.	75
Խալաթեանց Բ. Սասնայ փահլիւաններ կամ Թըլօր-Դաւիթ և Մհեր, Վ. 1899 թ.	40
Թոփչեան. Իսլամ, պատմական պատկերազարդ տեսութիւն, Թ. 1899 թ.	30
Ահարոնեանց. Բաչօն (պատկեր), Թ. 1899 թ.	5
Փորժ Օնէ՝ Դոքտոր Ռամօ, դոյութեան կռիւներ, Մ. 1891 թ.	60
Ատրպէտ. Փառանգներ, Ն. 1899 թ.	30
» Թուրսմբաշիներ, Ն. 1899 թ.	10
» Բէքասի տաքեալը, Ն. 1899 թ.	25
» Քոռ-Եզիկ,	30

(ո.) 3—3

V годъ изданія — V годъ изданія
„КАЗБЕКЪ"
Открыта на 1900 г. подписка
Ежедневное изданіе.
ГАЗЕТА ПОСВЯЩЕНА НУЖДАМЪ КАВКАЗА.
1900 году, по полученіи новой большой типографской машины, форматъ газеты будетъ увеличенъ до размѣровъ большихъ столичныхъ газетъ безъ увеличенія подписной платы.
Подписная плата для городскихъ подписчиковъ: на годъ 6 р. на ½ г. 3 р. 50 к.
Для иногороднихъ: на годъ 7 р. на ½ г. 4 р.
Плата за объявленія со строки петита: Передъ текстомъ 15 коп. послѣ текста 8 коп.
Подписка принимается во Владикавказѣ, въ Главн. контора.
Новые подписчики на 1900 годъ будутъ получать газету въ текущемъ 1899 году, о дня подписки безплатно.
Вниманію областныхъ подписчиковъ.
Редакція считаетъ нужнымъ обратить вниманіе областныхъ читателей на льготныя условія выписки газеты „Казбекъ", установленныя для Терской области. Желающіе получать газету благоволятъ заявить о томъ Главной Конторѣ, препроводивъ два руб. При условіи дальнѣйшей аккуратной уплаты по одному руб. въ мѣсяцъ, до полнаго погашенія подписной суммы, газета будетъ высылаться въ теченіе года. 3—3

ՄԵՔԵՆԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆ
Վ. ԽԱՏԻՍԵԱՆԻ, Հ. ՎԵՌՆՋՈՒՆՑԵԱՆԻ ԵՒ ԸՆԿ.
ԲԱԳՈՒ
ՆՐԱ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔԸ ԲԻԲԻ-ՀԷՅԲԱԹՈՒՄ
Սկսել է իր գործունէութիւնը,
ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է ՊԱՏՈՒԷՐՆԵՐ
ամեն սիստեմի մեքենաների և գործիքների, մասնաւորապէս հորեր փորելու և նաւթ քաշելու համար՝ շոգեկաթսաների, թորիչների, թուջէ զանազան ձուլուածքների՝ մինչև 1000 պուդ, զանազան պղնձէ ձուլուածքների և այլն և այլն։ Գործարանի պահեստում կարելի է գտնել միշտ Բագուի համար հարկաւոր գործիքներ։
Գործարանի Բիբի-Հէյբաթի բաժանմունքը յանձն է առնում հորեր փորել կապալով Բիբի Հէյբաթում։
Պատուէրների համար դիմել՝ քաղաքի գրասենեակը (Старо-Полицейская, տուն Արաֆելովի, տելէֆօն № 749), գործարան. տելէֆօն № 54, կամ Բիբի-Հէյբաթի բաժանմունքը՝ տելէֆօն № 451. (ե. հ. չ)